

Aktivnosti UNESCO-a u uređivanju oblasti medija

Amila Grbo

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu

Sažetak

Ujedinjene nacije u misiji i funkciji postizanja mira, slobode, a posebno u društvima koja kreću putem demokratizacije i poštivanja istine, slobode izražavanja i afirmacije ljudskih prava i sloboda, kontinuirano kreiraju i usvajaju različite dokumente – deklaracije, rezolucije, preporuke i sl., kojima obavezuju države članice na poštivanje i primjenu regulative koja čini sadržaj ovih dokumenata. Time se zapravo osigurava razvoj svjetske zajednice, obavezuju nedemokratski režimi na poštivanje propisanih standarda, te osigurava zaštita mira i slobode. Ovim Ujedinjene nacije ne samo da potiču države na mir i saradnju, na odbacivanje konflikta unutar jedne države, kao i među različitim državama, nego utiču i na razvoj svijesti koja primarno doprinosi postizanju ili očuvanju mira i demokracije. U ovom tekstu bit će, zapravo, riječi upravo o aktivnostima Ujedinjenih nacija na planu izgradnje regulative koja obavezuje.

Ključne riječi: Liga naroda, Ujedinjene nacije, mir, ljudska prava, sloboda, mediji, profesionalizam, deklaracija, preporuka, poredak, konferencija, medijska pismenost, seminar, tehnologija, regulativa, demokracija.

Nema sumnje da je međunarodno iskustvo, posebno nakon Prvog i Drugog svjetskog rata, vodilo ka potrebi globalnog (planetarnog), makar minimalnog približavanja napora da mir bude osiguran kao dugoročna potreba, a da se ponašanje medija usmjeri ka takvoj ljudskoj i društvenoj potrebi. Stoga nije slučajno što je još daleke 1936. godine u Ženevi održana međunarodna konferencija o upotrebi radiodifuzije u propagandne svrhe. Tu konferenciju organizirala je i održala Liga naroda. Nakon tog utemeljiteljskog impulsa¹ da se oblast informiranja i medija uredi na najvišoj međunarodnoj razini, odnosno da se otvori proces izgradnje međunarodnog zakonodavstva za ovu oblast, povremeno su se odvijale različite aktivnosti u sklopu kojih se pokušavalo, ali nikad nije u cijelosti uspjelo ostvariti taj cilj. Pa i pored toga vrijedno je spomenuti da je neposredno nakon Drugog svjetskog rata, 1946. godine, Organizacija Ujedinjenih nacija pitanje o slobodi izražavanja locirala u domen ljudskih prava za koju su de facto vezana i ostala bitna prava. Ustvari, *Poveljom Ujedinjenih nacija* iz 1945. godine snažno je pokrenuta potreba za afirmacijom ljudskih prava, za njihovom zaštitom, što je vodilo ka donošenju Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima 1948. godine, ali međunarodni konsenzus na planu informiranja i potpune zaštite slobode izražavanja i slobode medija nije postignut, iako su ova pitanja povremeno i parcijalno razmatrana i usvajani, kako ćemo dalje vidjeti, određeni dokumenti zakonske ili etičke naravi. Ovdje valja, ipak, posebno naglasiti da je član 19 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima na najdirektniji način istaknuo pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. Stoga je Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima sve do danas očuvala dignitet najvažnijeg dokumenta na kojem se dalje temeljilo regionalno, posebno evropsko zakonodavstvo u oblasti ljudskih prava, ali i nacionalna zakonodavstva koja se odnose na prava ljudi i građana.

Tako danas zemlje u tranziciji, posebno istočnoevropske zemlje u procesu afirmacije vlastite demokracije nezaobilazno potcrtavaju i izgrađuju mehanizme zaštite ljudskih prava i sloboda koje jamči ova deklaracija i time stječu uvjete za priključivanje razvijenim demokratskim zemljama. U biti, tu je riječ o standardu, odnosno standardima izgrađenim i usvojenim u okviru i nakon Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima.

---

¹ Konvenciju o upotrebi radiodifuzije (Ženeva, 1936. godine) potpisalo je 26 država.

Međutim, pitanje reguliranja oblasti slobode medija i slobode izražavanja nije prihvaćeno kao goruće globalno pitanje koje raspravljaju najvažniji forumi Ujedinjenih nacija, već se njime bavi UNESCO kao posebna organizacija Ujedinjenih nacija, čija nadležnost, istina, jeste sektor kulture i komunikacija, ali se njegove preporuke i stavovi ne doživljavaju u znaku i snazi zakona, niti to one objektivno jesu.

Kao što je poznato, 70-ih godina u okviru UNESCO-a vodila se ozbiljna diskusija o novom međunarodnom informativnom poretku, ali sporazum o tome nije postignut. Razlika između UNESCO-a i zemalja u razvoju koje su zastupale ideju o balansiraju protoka informacija, s jedne strane, i potpune slobode informiranja što su zastupale Sjedinjene Američke Države i Engleska, s druge strane, nije prevaziđena, a time je propao i pokušaj uspostave globalnog na jednakosti i slobodi osnovanog informativnog poretka. Posljednjih decenija UNESCO se orijentirao na pomoć u razvoju i demokratizaciji medija istočnoevropskim zemljama u kojima se odvijaju tranzicijski procesi, a u nekim regionima i konflikti (bivša Jugoslavija, SSSR npr.), gdje je prisutno flagrantno kršenje ljudskih prava.

Također je poznato da je UNESCO 1989. godine 'kreirao' novu strategiju koja se zasniva na slobodnom protoku ideja i informacija riječju i slikom kao neke vrste nadomjestka za propalu strategiju novog svjetskog informativnog poretka.

Ova strategija znak je potpore slobodi protoka informacija kako na globalnom tako i na nacionalnom planu. Svoju strategiju potpore pluralnosti medija i slobodi izražavanja UNESCO i dalje razvija na svojim generalnim konferencijama, te u okviru seminara koje organizira u određenim regijama, posebno u onim zemljama koje su prihvatile put demokratizacije i obnove građanskog društva i njegovih vrijednosti.² Valja naglasiti da je u posljednjoj deceniji UNESCO svoj rad usmjerio posebno na Istočnu Evropu, te da je u tom smislu važno spomenuti seminare održane u Sofiji 1997. godine, Beogradu 2004., Dakaru 2005., Nepal 2016. i Taškentu 2017. godine. Na regionalnom seminaru održanom u Sofiji razmotreno je stanje medija, pluralizma mišljenja i sloboda u Srednjoj i Istočnoj Evropi i dr. s posebnim naglaskom na potrebi afirmacije samoregulacije, odnosno profesionalne etike.

² Ovdje ćemo spomenuti da su konferencije i seminari do danas održani u Windhoeku, Alma Ati, Santiagu, Sana'eu, Sofiji, Beogradu, Dakaru, Nepal 2016, Taškentu 2017. godine.

Budući da je na Beogradskoj konferenciji (koja je održana marta 2004. godine) i Konferenciji u Dakaru (2005) pitanje medija, medijskih prava i sloboda, te profesionalnih i ljudskih prava razmatrano u funkciji obnove i održanja mira, Beogradsku deklaraciju i Deklaraciju iz Dakara analizirat ćemo znatno šire.³ Naime, treba istaći da je konferencija u Beogradu održana nakon što je zaustavljena agresija na Bosnu i Hercegovinu i to u glavnom gradu zemlje agresora i da su njeni učesnici, osuđujući nasilje i zlodjela, snažno podržali obnovu slobode izražavanja kao potrebu sprečavanja nasilja nad novinarima koji rade u područjima gdje se odvijaju konflikti. U tom smislu, posebno je zanimljiva preambula ove deklaracije u kojoj se kaže: „Pozivajući se na član 19 *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima*, koji glasi: ‘Svako ima pravo na slobodu izražavanja: ovo pravo uključuje slobodu mišljenja bez miješanja i pravo na traženje, dobijanje i davanje nepristrasnih informacija i ideja preko svih medija, bez obzira na granice.’ (...) ‘Svjesni da sloboda štampe predstavlja dio novog dnevnog reda u pristupu razvoju koji se zasniva na ljudskim pravima razrađenim u Milenijumskim ciljevima razvoja, mapi puta za realizaciju Milenijumske deklaracije UN-a. Pozdravljajući Povelju o bezbjednosti novinara koji rade u ratnim zonama ili opasnim područjima, koju su usvojile relevantne organizacije u Parizu 8. marta 2002. godine i Povelju o bezbjednosti, usvojenu u Montrealu 1992. godine ...“⁴

Budući da je konflikt u regionu jugoistočne Evrope, posebno u Bosni i Hercegovini, nažalost, donio sa sobom poraz načela za koja se vjerovalo da su (historijski gledano) konačno osvojena i neporeciva, pozivanje na član 19 bilo je nužno. Taj je poraz značio poraz i slobode i istine. Stoga je bilo logično što su učesnici ove konferencije i autori njene deklaracije posegnuli za sadržajem člana 19 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, jer su inicijatori konflikta (protagonisti velikosrpske ideologije kao platforme za agresiju na Bosnu i Hercegovinu) ponajprije likvidirali slobodu izražavanja i slobodu istinitog informiranja javnosti i time osigurali slobodu vršenja zločina protiv čovječnosti. Povratak demokratskim načelima i osnovnim ljudskim pravima stoga nije ništa drugo nego

³ Beogradska deklaracija donesena je 3. maja 2004. godine na konferenciji povodom svjetskog dana slobode štampe pod naslovom ‘Beogradska deklaracija o slobodi medija (štampe)’.

⁴ *Beogradska deklaracija o slobodi medija (štampe)*, 2004, www.unesco.org, str. 1.

pokušaj da se sadržajem člana 19 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima potakne potreba za restauracijom načela koja ostavljaju prostor za mir i izgradnju pretpostavki za demokratsko okruženje (kakvo se već kao model i uzor izgradilo u Evropi). Ustvari, sadržaj preambule Beogradske deklaracije jeste neka vrsta spoja ili sinteze proklamiranih slobodarskih načela koja su postala standardi plana razvoja svijeta u trećem mileniju, ali koja su u konfliktima kakve bilježimo upravo na pragu i u prvoj deceniji trećeg milenija grubo pogažena, zbog čega je akcent stavljen na zahtjev i potrebu zaštite sigurnosti novinara. To, u biti, pokazuje da pitanje zaštite ljudskih prava i sloboda u strategiji razvoja koja se zagovara u budućnosti nije riješeno i da je u tom smislu i ova konferencija vapaj za promjenom ponašanja u cilju pune primjene standarda i očuvanja mogućeg projekta razvoja na slobodan način.

No, pogledajmo pobliže sadržaj same deklaracije koji je u formi jednoglasne izjave učesnika izložen u 14 tačaka.⁵ Iako bi se nakon analiza sadržaja svih ovih 14 tačaka mogao izvući jednostavan zaključak da je i beogradski sastanak u biti ponovio 'spisak dobrih želja' koje zadnjih decenija ponavlja većina eminentnih skupova uz apel za promjenu ponašanja, treba ipak naglasiti da je njegova važnost manje vezana za formalni pristup, a više za zahtjev za oživljavanje demokracije u ambijentu u kojem ona nema tradiciju i u kojem su pogažena ljudska prava, a prednost data totalitarnoj ideologiji i režimu koji preferira nasilje. Stoga prva tačka deklaracije koja glasi: „Postizanje demokracije i opstanak mira zavisit će od poštovanja međunarodnih ljudskih prava, naročito prava na slobodu izražavanja, kao što je utvrđeno u članu 19 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima“, u okolnostima kakve one u biti jesu u središtu Srbije koja je 2004. godine emitirala tek prve, veoma slabe impulse za demokratskim promjenama, ima važnost. Ističemo ovo stoga što je cijeli region još uvijek opterećen rezultatima velikosrpskog osvajačkog rata i prijetnjama obnavljanja nasilja u cilju 'odbrane' Srba. U biti, riječ je o sporom zaživljavanju procesa demokratizacije u društvima relativnog mira i visokog stupnja socijalne nesigurnosti i, naravno, ambiciji da se kontroliraju mediji i informacije. Iz ugla tog početnog stava deklaracije moguće je sažeti sve ostale njene akcente u jednostavnom nabranjanju standarda i zahtjeva koje nalazimo i u drugim različitim dokumentima. To su: sloboda izražavanja, pluralnost medija, nezavisnost

⁵ *Beogradska deklaracija o slobodi medija* (štampe), 2004, www.unesco.org.

medija, sigurnost novinara, istraga zločina nad novinarima, pružanje i objavljivanje informacija o događajima, afirmacija aktivnosti civilnog društva, pružanje medijske pomoći ugroženim grupama, nenarušavanje nezavisne informacije od vlasti i njeno razlikovanje od propagande, preobrazba radiodifuznih poduzeća u javne servise, osiguravanje mnoštva štampanih i elektronskih medija, osiguravanje novinarske edukacije u cilju profesionalizacije itd. No, posebno potcrtavamo tačku II u kojoj se kaže: „Podjednako je od suštinske važnosti da se promovira svijest o ljudskim pravima, a naročito o slobodi izražavanja, slobodi štampe i međunarodnom humanitarnom pravu među javnim zvaničnicima i u civilnom društvu“. Ovdje se može postaviti pitanje zašto smo izdvojili ovu tačku deklaracije i označili njen sadržaj važnim. Odgovor na to pitanje nije teško naslutiti za one koji razumiju događanja u zemljama bivše Jugoslavije (slična je situacija i u određenim područjima nekadašnjeg SSSR-a) i posebno ponašanja većine političkih lidera, intelektualaca, političkih stranaka, udruženja, te medija npr. u Srbiji. Sviješću tog dijela društva (društava) u regionu i dalje dominira mržnja, osveta, osvajanje, ponižavanje, potreba za potiranjem kulture drugoga, dominacija, asimilacija drugoga i drugačijeg kao pitanje vlastite slobode, odnosno pitanje ostvarenja 'sna o slobodi'. Postizanje jednakosti (jednakopravnosti), uvažavanje različitosti (pluralizam) nije razvijano, niti generirano na zbiljski način, iako je komunistička ideologija insistirala na tome. Ustvari, sve vrijeme trajanja komunizma u Srbiji građena je alternativna svijest iz koje je i generiran velikosrpski nacionalizam kao platforma agresije i konflikta. Stoga i jeste u fokusu poticanje svijesti o važnosti demokracije i slobode, pa i slobode izražavanja kao uvjeta promjene odnosa i ponašanja, a to je uvjet razvoja demokratskog ambijenta. Dakle, ono što je insuficijentno u društvima čija je strategija razvoja vezana za nasilje jeste upravo svijest (predstava) o pravima ljudi koja su neporeciva i nepovrediva. Otud poticanje nove, promijenjene svijesti, svijesti o univerzalnom ljudskom razumijevanju slobode, predstavlja onaj tip promjene koji vodi ka društvu demokracije i razvoju u ambijentu mira. Beogradska deklaracija u tom smislu ima važnost što je potaknula slobodu rada civilnog sektora, medija i novinara čiji su programi rada utemeljeni na ljudskim pravima kao uvaženom i neupitnom standardu u regionu u kojem su se dogodili užasni ratni zločini i u kojem su masovno prekršeni običaji ratovanja. I najposlije, u regionu u kojem je počinjen genocid nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini, nužan je upravo zahtjev za promjenom stare svijesti.

Konferencija u Dakaru (Senegal, 1–3. maja 2005. godine), kao i Beogradska konferencija, održana je u povodu obilježavanja svjetskog dana slobode štampe i pod pokroviteljstvom UNESCO-a, s tom razlikom što su njeni učesnici predstavnici država, a doneseni stavovi obavezujući. Drugo, Beogradska konferencija odnosila se na postkonfliktna područja i zemlje u tranziciji, a konferencija u Dakaru je razmatrala pitanje odnosa medija i dobrog upravljanja. Naslov dokumenta usvojenog od učesnika Konferencije u Dakaru je „Konačna deklaracija – Mediji i dobro upravljanje“.⁶ Stoga i stoji u prvom stavu ovog dokumenta: „Mi, zemlje učesnice konferencije svjetskog dana slobode štampe koju sponzorira UNESCO u Dakaru, ... **pozivamo države članice da ...**“, a u drugom dijelu deklaracije stoji: „**pozivamo medije i profesionalne asocijacije**“ (pod. A. G.). Ovaj izraz pozivamo ima prizvuk naloga i stoga smo ga podvukli, iako u stvarnosti ne predstavlja obavezujuću normu. No, bez obzira na to, deklaracija iz Dakara nalaže državama članicama UNESCO-a (OUN) da „njihovi organi vlasti u svom radu poštuju principe transparentnosti, pouzdanosti i pristupa javnosti informacijama“ (stav 1), „te funkciju novosti kao esencijalnog faktora dobrog upravljanja“ (stav 2). U daljim stavovima prvog dijela deklaracije ponovljeni su standardi: profesionalizam, neovisnost, modernizacija rada, otvorenost za medije, profesionalno pokrivanje izbora, zaštita povjerljivosti izvora, osiguranja slobode rada novinara, odgovornost za one koji vrše represiju na medije i novinare itd.

U središtu ovog segmenta deklaracije iz Dakara jeste zahtjev za promjenom u ponašanju vlasti prema medijima i otvaranjem nedostupnog segmenta lošeg vladanja javnosti na uvid, a u cilju poticanja modela demokratskog razvoja.

Drugi dio deklaracije predstavlja poziv medijima i profesionalnim asocijacijama da djeluju u skladu s profesionalnim standardima, a u cilju otvaranja (zatvorenost) medija i država (nekih njihovih segmenata) za javnost. Riječ je o pozivu medijima i novinarima da „fer i profesionalno izvještavaju“ (stav 1), obavezi upoznavanja javnosti „o korupciji, kršenju ljudskih prava i drugih slučajeva zloupotrebe ovlasti“ (stav 2), „da brane slobodu štampe, uvažavaju i jačaju profesionalne i etičke standarde“ (stav 3 i 4), „da obezbijede transparentnost u domenu vlasništva, da promoviraju ekonomsku održivost medija i da olakšaju neovisnost

⁶ Deklaracija je donesena 3. maja u Dakaru (Senegal).

novinara“ (stav 5), te „da osiguraju rad novinara od opasnosti“ (stav 6 i 7) itd.

Tema kojoj UNESCO posljednjih godina poklanja posebnu pažnju jeste medijska pismenost. Aktualnost i značaj teme *medijska pismenost* rezultat je potrebe proizvedene novim tehnologijama i istovremeno uvećanim mogućnostima njihovog korištenja u svrhu dobra, na korist čovjeku i društvu i istovremeno u destruktivne svrhe. Otud je zapravo pitanje šta je korisno postalo sastavnica kompleksa interesa koji su u središtu postmoderne epohe. Ova tema postaje predmet istraživanja i rasprava nakon 80-ih godina XX st., preciznije nakon 1992. godine iako je potreba za “novom pismenošću” kao pretpostavkom aktivnog sudjelovanja u društvenom životu ustvari vezana za tzv. informatičku fazu razvoja svijeta. Ta “nova pismenost”⁷ ne znači samo osposobljenost za razumijevanje novih simbola odslikanih znakovima ”starog pisma” već znači usklađivanje načina odgoja i obrazovanja za sudjelovanje u modernim društvenim procesima u zajednici (zajednicama) koju u savremenim uvjetima označava politički pojam građanstvo. Medijska pismenost kao sastavnica šireg pojma “nove pismenosti” zapravo je usmjerena na pojedinca u svrhu njegove osposobljenosti za široki spektar korištenja medijima u tehnološkom smislu, ali i osposobljenost za kritičko prosuđivanje sadržaja i informacija koje nude “odbjegli mediji” nad kojima kontrola više nije moguća, niti preporučljiva bez obzira na ograničenja koja su evidentna i koja imaju funkciju ograničavanja ili uklanjanja zloupotreba. Otud goruće pitanje korisnosti ostaje vezano uz interes i motiv zloupotrebe u svijetu čiji je zajednički imenitelj *interes*. Budući da uzdržavanje od kontrole znači više slobode u procesima ostvarivanja interesa ili, pak, ničim ograničenu slobodu njihova ostvarivanja, onda je logično što se fokus potreba za medijskom pismenošću svih segmenata savremenog društva iz sfere države i politike reflektira na sferu obrazovanja, odnosno osposobljavanja većine (ili svih članova društva) za učestvovanje u javnom životu, konzumiranje određenih uradaka kulture, pa i zabave (na što se odnosi medijska pismenost) uz izgradnju sposobnosti za kritičko valoriziranje i prosuđivanje ponude mnoštva sadržaja i vrijednosti koji se nude iz arsenala novih tehnoloških

⁷ Zgrabljic - Rotar, Nada, *Mediji – medijska pismenost, medijski sadržaji i medijski utjecaji* u: Zgrabljic Rotar, Nada (ur.) *Medijska pismenost i civilno društvo*, Sarajevo, 2005.

mogućnosti⁸. Ali, ovdje se sada postavlja novo pitanje – pitanje šta je tu vrijednost⁹ a šta antivrijednost ili, jednostavnije rečeno, postavlja se moralna dilema za šta se opredijeliti i čemu pokloniti pažnju. Pismenost se oduvijek sticala učenjem i u tome nema nepoznanica. Međutim, učenje za novu medijsku pismenost je kompleksnije i ima za cilj hitno osposobljavanje za iščitavanje “sveprisutnih brzih i snažnih slika i zvukova multimedijске kulture”¹⁰ umjesto čitanja riječi sa papira. Te slike i zvukovi imaju reklo bi se, s jedne strane, “otvoreno”, a, s druge strane, precizno značenje. No, jedno je nedvojbeno: to utiče na konzumenta i ukoliko on nije odgojen i osposobljen za takvu vrstu pismenosti osuđen je da izostane iz matice koja sa sobom nosi tzv. “odbjegli svijet” baštineći “stare vrijednosti”¹¹. Pocijepanost bića po šavu vrijednosne orijentacije utiče na društvenu segmentiranost (međugeneracijski jaz, podijeljenost po spolovima, konzervativce i moderniste, nacionaliste i građanske demokrate, religiozne i ateiste itd.). Svi su oni danas uključeni i sistemom komuniciranja u kojem su nekad najvažniju ulogu igrali printani pa potom elektronski mediji, prije svega, novine, radio i TV. Sada i novinari postaju učesnici u procesu sticanja nove pismenosti i razvoja kritičkog mišljenja, a nisu više jedini posrednici u prenosu informacija i posredovanju između društva i države. U tom smislu zanimljivi su materijali i ideja Moskovske konferencije održane 2012. godine (pod okriljem UNESCO-a) o temi mediji i medijska pismenost¹². Ustvari činjenica da se “medijski prostor mijenja svakodnevno” koja se ovdje ponavlja i posebno naglašava, ukazuje na ozbiljnost potrebe svakodnevnog osposobljavanja za inovacije (promjene) kako medijskih djelatnika, tako i građana. Otud je na konferenciji istaknuto da se sada “medijska pismenost definira kao znanje, vještine i osposobljenost za korištenje, vrednovanje informacija i znanja uz poštovanje prava”. No, ono što je kao imperativ i dalje, a što je na kraju ovog stava naglašeno

⁸ Poter, Džejms, *Medijska pismenost*, str. 245–494, Beograd, 2011.

⁹ Tanović, Arif, *Vrijednost i vrednovanje*, Sarajevo, 1972.

¹⁰ Šikić, Tomislav, *Medijska pismenost, pismenost 21. stoljeća*, <http://www.zbornica.com/index>

¹¹ Giddens, Anthony, *Odbjegli svijet – Kako globalizacija oblikuje naše živote*, Zagreb, 2005.

¹² Vidjeti: *Moskovska deklaracija o medijima i medijskoj pismenost*, UNESCO, 2012, www.unesco.org

kao pojašnjenje za stav “uz poštovanje prava” izuzetno je važno. Riječ je o krajnje jasnom stavu, standardu i temelju slobode i slobodnog rada – “nema odstupanja od etičkih i pravnih normi”.

Drugi zahtjevi koji su pored ovog prihvaćeni na ovoj konferenciji, nisu nevažni, ali nisu ni nepoznati. Naime, u daljim stavovima se govori o odgovornosti, saradnji među različitim sektorima, reformi obrazovnog sistema kako bi njegova sastavnica bila i edukacija o medijskoj pismenosti, zaštita sloboda i dr.

Na kraju zahtjeva koji su usvojeni na konferenciji u Moskvi 2012. godine ali koji su i česta tema akademskog i medijskog javnog govora može se razumjeti i suština Pariške deklaracije donesene 2014. godine¹³. U ovoj deklaraciji polazi se od činjenice da “digitalno okruženje uvećava značaj što ga mediji danas imaju u društvu”. To dalje znači da izobilje tehničkih mogućnosti donosi i obilje informacija koje su dostupnije nego ikad ranije u povijesti. No, ono što se može razumjeti ne kao posebna novost već kao vrlo aktuelan zahtjev jeste očekivanje od recipijenata “da ne budu samo konzumenti nego i kritičari informacija i stvaraoci medijskih sadržaja”. Iz ovog *zahtjeva* proizlazi sljedeći akcent kojim se zapravo potcrtava “nova uloga medija i novinara, nastavnika u obrazovnim ustanovama da kao sudionici procesa sticanja nove pismenosti doprinesu osposobljenosti građana za kritičko mišljenje”.

Pariškom deklaracijom označen je posebno i trougao: mediji – visokoškolske ustanove – civilni sektor kao sastavnica procesa sticanja medijske pismenosti.

Deklaracija pod naslovom “Uloga medija u unapređenju mirnog, pravednog i otvorenog društva” donesena u Džakarti 3. maja 2017. godine u organizaciji UNESCO-a¹⁴ nije tematski posvećena medijskoj pismenosti. No, sama činjenica da je donesena u glavnom gradu najmnogoljudnije muslimanske azijske zemlje koja nema status svjetske, niti pak ekonomske sile, već pripada zemljama u razvoju na temu o ulozi medija u razvoju jedne siromašnije zemlje ukazuje na činjenicu

¹³ Vidjeti: *Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era*, UNESCO, 2014, www.unesco.org

¹⁴ Vidjeti: *Jakarta Declaration World Press Freedom Day 2017 “Critical Minds for Critical Times: Media’s role in advancing peaceful, just and inclusive societies” We, the participants at the UNESCO World Press Freedom Day International Conference, held in Jakarta, Indonesia, 1–4 May 2017*, www.unesco.org

da se deklaracija nužno dotiče politike razvoja novih medija, a time i medijske pismenosti. Otud se u deklaraciji kaže: “Naglašavamo važnost medija i medijske pismenosti (uključujući potrebu zaštite privatnosti) ... u razvoju kritičkog mišljenja o korištenju medija i informacija”. To isticanje višestrukog značenja medijske pismenosti zapravo ima za cilj da potakne interes ljudi za medije i njihov rad u funkciji razvoja i u funkciji njegove demokratske transformacije.

Konferencija i deklaracija iz Džakarte predstavlja aktuelni vapaj za povratak standardima i vrijednostima proklamiranim u najvažnijim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama.

Budući da se u deklaracijama izlažu jasni ali i opći zahtjevi i stavovi bez posebnog ukazivanja na činjenicu razvijenosti društva, odnosno zemlje, da bi se oni implementirali, nužno je ukazati na primjere edukacije određenog ograničenog broja ljudi u cilju njihovog osposobljavanja za savremeni način konzumiranja informacija i razvoj kritičkog mišljenja. To su seminari održani u Nepal u pod naslovom “Nacionalni seminar o pravu na informisanje” i seminar naslovljen “Istraživačko novinarstvo” kojeg je organizirao UNESCO u Taškentu (Uzbekistan, 4–5 aprila 2017. godine)¹⁵.

Ovi seminari su zaslužili pažnju jer apostrofiraju sve tegobe siromašnog svijeta i svu ‘igru demokracije’ i nametanja demokracije i drugih vrijednosti bogatog svijeta, ali i pokušaja da se klica kritičkog mišljenja i razumijevanja moći novih tehnologija ukorijeni i među siromašnim gdje su slobode i ljudska prava još uvijek u povoju.

Seminar u Nepal (zemlji koja je nerazvijena i koju karakteriziraju unutarnji konflikti, posebno oko nekih prirodnih resursa – dijamanta npr.) imao je za cilj da ‘senzibilizira’ vladine predstavnike, odnosno dužnosnike za provođenje zakona koji omogućava (propisuje) pravo građanina na pristup informacijama i njihov slobodan protok.

Akcenti sa seminara iz Taškenta ukazuju na potrebu razmatranja istraživačkog novinarstva u multimedijalnom realitetu savremenog društva. Tu se zapravo radi o potrebi afirmacije istraživačkog novinarstva, ali i potrebi sagledavanja etičkih pitanja koja su uz pitanje sigurnosti bez sumnje danas najbitnije teme kako medija, tako i društvenog

¹⁵ Vidjeti: Nepal: National Seminar on Right to Information, 22. 07. 2016., www.unesco.org seminar “Investigative journalism in the format of the multimedia journalism”, Taškent, 04. 04. 2017., www.unesco.org

interesa uopće.

Ova vrsta edukacije zapravo treba da podigne nivo osposobljenosti studenata novinarstva i samih novinara za njihov profesionalni angažman, što zapravo znači da se “osigura transparentnost i poticanje demokracije i slobode istraživanja” i dr.

Pitanja koja se ponavljaju i potenciraju kroz dokumenta različitih međunarodnih asocijacija, pa i onih nad kojima ima patronat OUN, u biti, predstavljaju onaj segment života koji se vrlo često dovodi u pitanje kršenjem normi od vlasti čija je obaveza da ih poštuje, nesamostalnošću organizacija koje ih donose i kontroliraju njihovu primjenu, nesamostalnošću onih koji ispituju slučajeve kršenja itd. U tom smislu ni dokumenti koje pod svojim sponzorstvom donose konferencije koje pokrivaju Ujedinjene nacije, ili u ovom slučaju UNESCO kao specijalizirana agencija Ujedinjenih nacija, nemaju onu vrstu značaja za koju se vjeruje da imaju. Razlozi za takvu ocjenu relativnosti njihova važenja leže u sferi moći i utjecaja određenih članica Ujedinjenih nacija koje na globalnom planu imaju status sile ili blokova sile koji opet imaju karakter sile. Stoga i jeste smanjena djelotvornost odluka, naloga, sugestija i preporuka koje se vežu za Ujedinjene nacije. Takvo stanje stvari ponajbolje je u literaturi izrazio i opisao Jack Dannelly u knjizi *Međunarodna ljudska prava*¹⁶ u kojoj kaže: „Pitanja ljudskih prava sama su po sebi problematična u svijetu suverenih zemalja ... Nejasno je da li strani akteri imaju pravo da rade bilo što osim da ohrabruju postizanje mirovnog rješenja za sukobe, te da pokušavaju da ublaže okrutnost sukoba koji vode nasilju – što je uglavnom i bio način na koji je međunarodna zajednica reagirala u bivšoj Jugoslaviji“.¹⁷

Na kraju, sam po sebi nameće se zaključak da je regulativa koju produciraju Ujedinjene nacije u funkciji postizanja demokracije u društvima koja kreću tim putem, a kojom se ubrzavaju tranzicijski procesi i potiče afirmacija standarda o pravima ljudi uključujući i slobodu izražavanja, medijski profesionalizam i nezavisnost – neefikasna i teško primjenjiva svugdje tamo gdje su suprotstavljeni interesi, a logika ponašanja artikulirana utjecajem najrazvijenijih zemalja (sila). Istina, svugdje tamo gdje su vlasti usmjerene na demokratizaciju postupno se

¹⁶ Donnelly, Jack, *Međunarodna ljudska prava*, Helsinški komitet za ljudska prava u BiH, 1999.

¹⁷ Isto, str. 138.

razvija svijest o važnosti standarda o ljudskim pravima, ali su ti procesi spori i vrlo često destabilizirani stavovima o izuzeću od obaveze poštivanja standarda pred kojima su Ujedinjene nacije nemoćne. Čini se da upravo takav zaključak može biti adekvatan za aktuelno stanje stvari kad je riječ o poštivanju normi Ujedinjenih nacija.

Literatura

- *Beogradska deklaracija o slobodi medija (štampe)*, 2004, www.unesco.org.
- Donnelly, Jack, *Međunarodna ljudska prava*, Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1999.
- Giddens, Anthony, *Odbjegli svijet – Kako globalizacija oblikuje naše živote*, Zagreb, 2005.
- *Jakarta Declaration World Press Freedom Day 2017 “Critical Minds for Critical Times: Media’s role in advancing peaceful, just and inclusive societies” We, the participants at the UNESCO World Press Freedom Day International Conference, held in Jakarta, Indonesia, 1–4 May 2017*, www.unesco.org
- *Konačna deklaracija: Mediji i dobro upravljanje*, Dakar, 2005, www.unesco.org
- *Moskovska deklaracija o medijima i medijskoj pismenost*, UNESCO, 2012, www.unesco.org
- Nepal: National Seminar on Right to Information, 22. 07. 2016., www.unesco.org
- *Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era*, UNESCO, 2014, www.unesco.org
- Poter, Džejs, *Medijska pismenost*, Beograd, 2011.
- Seminar ‘Investigative journalism in the format of the multimedia journalism’, Taškent, 4.4.2017, www.unesco.org
- Šikić, Tomislav, *Medijska pismenost, pismenost 21. stoljeća*, <http://www.zbornica.com/index>
- Tanović, Arif, *Vrijednost i vrednovanje*, Sarajevo, 1972.
- *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima*, UN, 1948.
- Zgrabljic-Rotar, Nada, “Mediji – medijska pismenost, medijski sadržaji i medijski utjecaji” u: Zgrabljic Rotar, Nada (ur.) *Medijska pismenost i civilno društvo*, Sarajevo, 2005.

UNESCO'S ACTIVITIES IN REGULATING THE FIELD OF MEDIA

Summary

The United Nations are in the mission and function of achieving peace and freedom, especially in societies that are moving through the process of democratization and respect for the truth, freedom of expression and affirmation of human rights and freedoms. They continuously create and adopt various documents - declarations, resolutions, recommendations, etc., that oblige member states to respect and apply the regulations that make the content of these documents. This in fact ensures the development of the world community, oblige non-democratic regimes to respect the prescribed standards, and ensures the protection of peace and freedom. In this way, United Nations not only encourage states to maintain peace and cooperation and to reject conflicts within a state, but also between different countries, and also influence the development of consciousness that primarily contributes to achieving or preserving peace and democracy. In this text, in fact, exactly these activities of the United Nations in construction of the binding regulation will be discussed.

Key words: League of Nations, United Nations, peace, human rights, freedom, media, professionalism, declaration, recommendation, order, conference, media literacy, seminar, technology, regulation, democracy